

ATLES XIX.

RECULL D'ARTICLES I TESIS D'INVESTIGACIÓ SOBRE L'URBANISME VERNACLE A AMÈRICA LLATINA

Amb l'objectiu de poder entendre els processos i pautes que han condicionat el desenvolupament urbanístic de Capinota en clau ocupació i ús de l'espai públic, s'ha realitzat una recerca d'articles, projectes i tesis sobre el desenvolupament urbà de Capinota així com d'altres poblacions latinoamericanes amb unes característiques ètniques, socials, culturals i històriques similars. Tot seguit es resumeixen i s'exposen els trets més interessants de rellevància per al projecte que serveixin tant per entendre els processos i la realitat urbana com directrius i elements necessaris per a desenvolupar el projecte.

PRESENCIA INCAICA EN L'URBANISME A CAPINOTA

El patró urbà actual en forma de retícula es diferencia dels assentaments indígenes encara presents a Capinota, el qual presenta una característica d'aparent desordre amb habitatges aglutinats a la part alta del cerro, connectats al camí del canal de reg, utilitzant com a nexa urbà carrers petits i estrets. (Zeballos, 2018)

URBANISME INCAIC. PLANEJAMENT URBÀ DE VERNACLE DE CAPINOTA

Aquests nuclis esdevenen àrees urbanes compactades i configurades amb carrers estrets i tortuosos, aquests eren per rebre el mínim de sol i protegint-se de forts vents, creant microclimes a les zones d'ombra. Aquests assentaments tenien en compte el terreny on s'emplaçaven, el patró genera sistemes de circulació dintre de l'àrea urbana i interurbana, com els camins entre nuclis, patis comunitaris oberts, canals d'aigua, temples, recintes administratius, cementiris i terrasses agrícoles.

La distribució urbana i l'arquitectura obeïa a les necessitats pròpies i als factors polítics, tenint un primer criteri de la geomorfologia del terreny, ecologia, clima i hidrologia. Els patrons de creixement parteixen d'una construcció simple (quadrada o circular) que es va ramificant i creixent. La distribució de l'espai d'aquestes construccions va formant aldees. És a través del pas del temps quan els habitants van innovant i agregant espais per a usos especialitzats com l'arquitectura pública, religiosa, places, etc... i comencen a calcular on fundar nous nuclis tenint en compte el factor meteorològic, la geologia del terreny i la proximitat amb l'aigua. Els camins prehispànics existents servien per unir diferents poblacions. Les àrees agrícoles estaven compostes tant per terrasses (al cerro) com en planícies (sota del cerro). Existeixen dos tipus de terrasses, les agrícoles i les de contenció. Les de contenció s'ubicaven a la llera del cerro com a base per als habitatges, permetin tenir el sòl anivellat horitzontalment i evitant les esllavissades. (Grijalva, 2015)

Segons cita Bonavía (1972):

"Aparentemente el urbanismo incaico mientras se mantuvo en su geografía o en geografías fácilmente accesibles, a pesar de no tener normas fijas en el trazado de sus ciudades, mantuvo ciertas patrones fácilmente reconocibles".

EL CARRER COM A SUPORT FÍSIC DE GRAN VALOR SOCIAL

Els béns i patrimoni de la població, considerats públics pel que fa a gestió i administració però no quant a apropiació real de la població, són recursos essencials per al desenvolupament i el *modus vivendi* de la comunitat. El carrer és un element fonamental d'aquest patrimoni d'espais oberts i de tota la xarxa social que teixeix i no deuria només configurar-se en favor de les grans mobilitats o el vehicle sense entendre que és un espai habitat d'ús quotidià i popular. El carrer és un suport físic de gran valor social, és per això, que no es pot abordar un projecte que actuï sobre l'espai públic, sense analitzar i entendre els matisos que configuren les pràctiques quotidianes dels agents que construeixen les seves dinàmiques.

El carrer ha estat usualment estudiat com a entitat espacial, més que com a unitat territorial particular. El procés de privatització de l'espai urbà és un procés que comporta exclusió, donat pels factors socials, econòmics i culturals. La mercantilització de l'espai urbà és un procés a través del qual, els béns urbans es converteixen en moneda, prioritzant el valor econòmic sobre el valor d'ús social.

Kingman (1990) defineix la problemàtica dels centres històrics a partir de tres constatacions: la inexistència d'un sol centre, a conseqüència de noves centralitats, com a resultat no només de les noves condicions econòmiques, sinó a la mateixa dinàmica social, l'històric no només es limita a allò edificat, sinó que implica formes d'existència de les poblacions, el seu recorregut i identitat; les àrees històriques són importants punts de producció de cultura popular urbana. Per tant, els centres històrics són llocs de disputa social en els que entren en joc els diversos interessos.

En l'actualitat es planteja saber de quina forma la revitalització del patrimoni a través del capital i recíprocament, la revalorització del capital a través del patrimoni, afecten la veritable dimensió urbana del carrer. Els sectors populars han anat ocupant els espais dels centres històrics, no només envaint els seus carrers, sinó convertint-los en referents simbòlics (Grijalva, 2015)

"«Las calles son campo de batalla de los distintos sectores de la población que buscant apropiárselo para sí mismos; hacer de los espacios públicos un territorio señalado y utilizarlo para los fines concretos de un grupo»" (DE LA PEÑA, 2014)

"La calle se presenta como el soporte, físico y social, de la Ciudad, aún más, le precede, en el sentido de que sin ella la ciudad no podría constituirse como espacio público". (GOURDON, 2001)

LES PLACES DEL MERCAT COLONIAL I LA INVASIÓ INFORMAL COL·LECTIVA

El mercat europeu tradicional va ser importat al costat de la colonització espanyola com a símbol d'imposició de poder i control econòmic. Com ho explica José Alcina:

"(...) la ciudad hispánica se limitó a superponerse a las estructuras existentes. El mejor ejemplo de ello fue y sigue siendo Cuzco. En su caso, la ciudad española se asienta sobre los restos de la incaica y de sus ámbitos ceremoniales. (...) Casas de españolas construidas con sillares incaicos, parámetros enteros de murallas prehispánicas condicionando la traza urbana española o expresivamente, el convento e iglesia de Santo Domingo, construido sobre el Coricancha incaico (...)". Rubert de Ventós, María. *Places Porxadades a Catalunya*. Universidad Politécnica de Cataluña, Departamento de Urbanismo y Ordenación del Territorio. Barcelona, 1993.

Encara que, es pot assumir que les comunitats incaicas i preincaicas realitzaven el mercat de bescanvi en espais oberts com són les esplanades al costat dels temples. Una cosa diferent a l'Europa de l'Edat Mitjana quan l'activitat de mercat es realitzava en les places públiques o espais de confluència on la plaça major era el centre espacial i de poder, generador de la vida urbana. La seva disposició no era casualitat ni era una decisió presa a la lleugera.

El traçat colonial de Capinota se superposa als traçats previs, organitza carrers reticulars al voltant d'una plaça regular. La plaça desdevé l'element ordinador del conjunt i el privilegi de situar-se prop d'ella estaven destinats per als personatges més importants. Les places de mercat són un tipus d'equipament urbà que ha influït en la transformació de les àrees urbanes, en el desenvolupament d'activitats comercials i l'increment en la densificació en el seu entorn que a través de la seva història han emmarcat la seva forta influència en la consolidació comercial i el desenvolupament de serveis conformant-se com un epicentre de l'activitat urbana. (Baquero Duarte, Diana L., 2011)

Efectivament, al no ser considerats durant la planificació, dificulta prevenir els efectes negatius que es puguin generar.

La invasió a l'espai públic és l'enigma en l'equació. El mercat informal acaba transformant el carrer i els espais col·lectius en una mena de territoris envaïts, una mena de privatització de l'espai, un lloc de trobada ciutadana. No obstant això, el fet que l'espai sigui apropiat per comerciants i habitants és senyal d'identitat i autenticitat de l'espai, perquè s'ha tornat col·lectiu per a l'ús de la col·lectivitat; aquesta s'ha forjat socialment i de manera indirecta. En altres paraules, la comunitat li està tornant l'ús al que històricament va estar vinculat, just abans que apareguessin els ideals funcionalistes.

En resum, el comerç local (sigui formal o informal) pot generar un desenvolupament urbà, econòmic i social a la localitat. És capaç d'enfortir l'encadenament econòmic nacional en fomentar la producció amb la comercialització local, generar nous llocs de treball, crear nous dinàmiques en atreure altres activitats econòmiques. És capaç de revaloritzar i articular el territori urbà i contribuir a la descentralització de la ciutat en redistribuir les funcions a nivells locals. (Leung, 2016)

Mercat informal de Quillacollo. Cochabamba. 2019. Font pròpia

Carrer al "Alto", la Paz, on el carrer més enllà de ser un lloc de pas és el suport físic sobre el qual succeeixen les activitats econòmiques i socials. 2019. Font pròpia

Traçat de la ciutat de Santiago de Xile en 1600, segons Tomas Thayer Ojeda. Podem veure com es reconeix l'assentament precolombí amb els criteris territorials que a Capinota i com es repeteixen les estructures urbanes colonials.^[10]

